

‘Het actief pluralisme als grondslag van een Europese islam’

Op zondag 11 januari 2015 trok ik met een delegatie van CD&V-ministers, parlementsleden en jongeren naar Parijs. Samen met naar schatting 1,5 miljoen mensen stapten we mee in een mars om onze steun te betuigen aan de slachtoffers van de terreuraanslagen. Maar ook, en dat zal in de toekomst hopelijk gezien worden als hét signaal, om op te komen voor onze fundamentele vrijheden en de waarden die aan de basis liggen van onze democratie. ‘Je suis Charlie’ werd de slogan van degenen die strijden om persvrijheid en vrijheid van meningsuiting, maar het werd ook een roep om eenheid en verdraagzaamheid.

De aanslagen in Parijs stonden niet op zich. Al bijna 15 jaar wordt ons samenlevingsmodel onder druk gezet. Samuel Huntingtons thesis over botsende beschavingen leek het antwoord te zijn op de stelling van Francis Fukuyama die na de val van de Berlijnse Muur zoveel furore maakte. De veronderstelling van Fukuyama kent u allicht: na de val van het communisme zou de geschiedenis nog maar één richting uitgaan. Een wereld van vrije rationele individuen samenlevend in een sociaal-economisch liberaal kapitalistisch systeem gecombineerd met een vrije democratie.

Deze stelling was bijzonder dominant in het geopolitieke denken en bezorgde de ideologen van de vrije markt op het einde van de 20ste eeuw alvast een catastrofale overwinningsroes. De markt moest gedereguleerd worden en de overheidscontrole drastisch verminderd. Het koopgedrag werd op een virtuele manier gestimuleerd en de controle op de banken en de financiële markten werd teruggeschroefd. Met de val van Lehmann Brothers werd het pijnlijk ontwaken uit deze neoliberale droom. Niet alleen het communisme en de planeconomie, maar ook het neoliberale kapitalisme en een wilde vrije markteconomie hebben dus in de recente geschiedenis aangetoond tekort te schieten om onze samenleving duurzaam te ordenen. Maar dit even terzijde.

Ook 9/11 ondermijnde de stelling van Francis Fukuyama dat de geschiedenis maar één richting zou uitgaan. 3.000 mensen verloren hun leven in een aanslag die ongekende gevolgen zou hebben. De moordende aanslagen in New York en

Washington in 2001 werden in 2004 gevolgd door bomaanslagen op treinen in Madrid. In 2005 volgde Londen, en ook mijn land in 2014, toen vier mensen de avond voor de regionale, federale en Europese verkiezingen gedood werden in het Joods Museum in Brussel. En na Parijs vermoordden onlangs in Tunis twee terroristen 20 mensen in het Bardomuseum. In België werden aanslagen op het nippertje verijdeld door een inval in een woning in Verviers. En dan ben ik allicht nog een aantal aanslagen en incidenten vergeten.

De aanslagen brachten de islam in zijn algemeenheid in het vizier. 'De grenzen van de islam zijn besmeurd met bloed', schreef Huntington al twintig jaar geleden in zijn 'Botsende Beschavingen'. De aanslagen leken hier een bevestiging van te zijn. Maar niet alleen de aanslagen. Ook de veelvuldige brutale executies van de IS, via YouTube de wereld rondgestuurd, hebben een enorme impact. Want radicale moslims deinzen er blijkbaar niet voor terug om ook geloofsgenoten massaal uit de weg te ruimen.

Even leek Fukuyama toch het gelijk aan zijn kant te krijgen. In een aantal landen leek de bevolking aanvankelijk zelf het heft in eigen handen te willen nemen en de Arabische lente een verhaal te worden van hoop. De verschrikkelijke zelfdoding van een Tunesische straathandelaar betekende het begin van protesten die leidden tot het omverwerpen van het regime begin 2011. Nadien volgden Egypte met de val van het regime van Hosni Moebarak, Libië met de dood van Khadhaffi. Ook in Jemen, Bahrein, Algerije en Marokko werd het onrustig. Maar in de plaats van de dictatoriale regimes kwam finaal geen westers georiënteerd democratisch bestuur.

In Syrië is de volksopstand in een burgeroorlog vergleden, of beter gezegd in een heilige oorlog van soennieten tegen sjiieten. De jihadi's vechten er tegen het presidentiële regime van Assad en willen een Islamitische staat oprichten. Zij rekruteren over de hele wereld en vaardigen een kalifaat uit in de veroverde gebieden in Syrië en Irak. Dit oefent een sterke aantrekkingskracht uit op potentiële jihadisten wereldwijd.

Het psychologische effect van de gevolgen van de beelden die we te zien krijgen uit Syrië, maar ook de aanslagen en verijdelde aanslagen in ons eigen land, kan moeilijk overschat worden. In België werd n.a.v de verijdelde aanslagen in januari jl. het dreigingsniveau opgetrokken tot 3, op een schaal van 4 – vergelijkbaar met het Nederlandse systeem. Het leger werd ingezet op straat. Plots zagen wij zwaar bewapende soldaten scholen, synagogen en overheidsgebouwen bewaken.

De aanslagen in Parijs waren in ons land voor een aantal mensen de aanleiding om de problematiek te verengen tot de islam. Sommigen stelden zelfs de aanwezigheid van alle religies in de publieke ruimte in vraag. Onmiddellijk doken stemmen op om een Franse *laïcité* te ontwikkelen in ons land, dat tot nu toe immers gekenmerkt wordt door een traditie van actief pluralisme. Zowel ter linkerzijde als ter rechterzijde, zagen verschillenden hun kans schoon om hun ideologische agenda van de lekenstaat naar voor te plaatsen. Verban religies, dan heb je ook de islam verbannen! Blijkbaar waren ze wel vergeten dat Parijs in Frankrijk lag, de bakermat van deze lekenstaat, wat niet heeft kunnen verhinderen dat mensen als Coulibaly en de gebroers Kouachi tot dit soort aanslagen in staat waren.

De *laïcité* betekent dat het publieke domein neutraal is en dus vrij van religieuze uitingen. Religie is een privékwestie en dient omwille van de neutraliteit van het openbare leven achter de voordeur te blijven. De burger is staatsburger en heeft slechts één grote loyaliteit, namelijk aan de staat. Volgens het Franse '*laïcité*'-concept moet de burger vrijgemaakt worden van allerlei tussenliggende structuren om een onvoorwaardelijke loyaliteit tegenover de republiek te kunnen verkrijgen.

De *laïcité* vertrekt ook vanuit een achterhaald concept van de almachtige natiestaat. In die idee werden onderlinge loyaliteiten en verbanden totaal ondergeschikt gemaakt aan de natiestaat, die de bepalende factor was in de organisatie van het maatschappelijk leven.

Vooralsinds het einde van de Tweede Wereldoorlog is dit een totaal achterhaald concept. De natiestaat heeft in Europa veel bevoegdheden afgestaan aan internationale en vooral aan Europese instellingen. Ons veiligheidsbeleid wordt bepaald door de NAVO en de VN. Het monetaire beleid, het begrotingsbeleid, sociaal-economische structuurhervormingen, ... en recent het banktoezicht, ... het zijn allemaal hefbomen die toevertrouwd werden aan supranationale instellingen, met het oog op een beter en efficiënter functioneren. Maar het gaat niet alleen over beleidsmatige bevoegdheidsoverdrachten.

Het gaat ook over de fundamentele maatschappelijke inrichting van onze samenleving en de rechten en vrijheden die ermee gepaard gaan. Na en vooral ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog, want de timing is natuurlijk niet toevallig, kwam het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens tot stand. Deze rechten worden door het Europees Hof in Straatsburg gecontroleerd en hebben dus een bijzondere

betekenis. Het EVRM wilde de burgers in de toekomst beschermen tegen een totalitair bewind en wilde de individuele rechten en vrijheden van de mensen verankeren. Het waarborgt de fundamentele rechten van een democratische rechtsstaat met het legaliteitsbeginsel, een onafhankelijke rechterlijke macht en de bescherming van de fundamentele grondrechten.

We hebben met andere woorden de fundamentele peilers waarop de idee van de 19de -eeuwse natiestaat is ontwikkeld, geëuropeaniseerd. En daarnaast is er in de meeste Europese landen ook nog een sterke regionalisering- of federalisering van voormalige nationale bevoegdheden gebeurd. In ons land hebben we met zes opeenvolgende staatsvormingen het beleidsmatige zwaartepunt verlegd naar de deelstaten. Vandaag zijn belangrijke thema's als onderwijs, arbeidsmarkt, welzijn, gezin, ouderenzorg of woonbeleid deelstatelijke materies geworden. In Groot-Brittannië wordt de verkiezingscampagne gekleurd door het Schotse vraagstuk. In Spanje heeft men een referendum over Catalonië tegengehouden, maar daarmee geen antwoord aan het probleem gegeven. Zelfs in Frankrijk heeft men net een hervorming achter de rug; met een opdeling van de republiek in 27 regio's die vanaf 2016 in werking zullen treden. Met andere woorden: de natiestaat is ontrafeld. Ze heeft functies, bevoegdheden en grondslagen overgedragen aan structuren die boven de natiestaat staan of die binnen de natiestaat ontwikkeld zijn.

Ruim een maand na de terreuraanslagen op 11 september 2001 hield Jürgen Habermas, de bekende Duitse linkse filosoof, een opvallende toespraak over 'Glauben und Wissen' naar aanleiding van de *Friedenspreis des deutschen Buchhandels* die hij in ontvangst mocht nemen.

Aanvankelijk ging Habermas er met zijn theorie van uit dat er in een samenleving steeds overeenkomsten mogelijk zouden zijn na een redelijk debat en uitwisseling van redelijke argumenten.

Na 11 september stelde hij zijn mening bij. In een historische dialoog met de toenmalige kardinaal Joseph Ratzinger bevestigde Habermas dat een democratie het aanvaarden en beleven van een aantal burgerdeugden veronderstelt. Waarden zoals de mensenrechten, de democratie zelf, solidariteit, vrijheid, gelijkheid en respect. Waarden die schatplichtig zijn aan een christelijke erfenis. Habermas bevestigde dat het fout zou zijn ons van deze bronnen af te snijden.

Individuele vrijheden in een democratie kunnen niet alleen afgedwongen worden door de markt of door de staat. Ze moeten worden beleefd door de mensen. Ze moeten worden verteld en overgedragen, ze moeten door iedereen aanvaard, gedeeld en verdedigd worden.

Een samenleving kan dus niet zonder een minimum aan gemeenschappelijke banden. Het gaat om het respecteren van waarden en normen. Normen zijn waarden in wetten gegoten om ze afdwingbaar te maken. Normen lijken belangrijker (want afdwingbaar) maar in feite zijn waarden essentiëler. Waarden zijn niet afdwingbaar maar worden doorgegeven via opvoeding, traditie en de civiele samenleving.

Kortom, niet alleen is de natiestaat ontrafeld geworden en dus niet meer in staat (mocht ze dat al ooit geweest zijn) om haar relatie met de individuele burgers te monopoliseren. Ook is het duidelijk dat deze burgerschapswaarden niet alleen via de natiestaat overgedragen kunnen worden. Het maatschappelijk middenveld speelt een belangrijke rol en ook geloofsgemeenschappen moeten hun plaats hebben in de samenleving.

Voor ons is het actief pluralisme het antwoord.

De verhouding tussen overheid en godsdienst wordt voor ons gestuurd door twee principes: de vrijheid van godsdienst en de scheiding van Kerk en Staat. Uit onze geschiedenis en traditie zijn immers deze godsdienstvrijheid en scheiding van kerk en staat zelf voortgevloeid. Als Christus zegt dat men aan de keizer moet geven wat de keizer toekomt en aan God wat God toekomt, dan wordt onmiddellijk het principe van de scheiding tussen kerk en staat én de godsdienstvrijheid geponeerd. Onze christelijke cultuur draagt dus de verhouding tussen kerk en staat en tussen geloof en politiek net in zich. Dat wil wel zeggen dat men alleen deze godsdienstvrijheid kan opeisen als men de plicht aanvaardt deze vrijheid te verdedigen voor anderen waarmee men het fundamenteel oneens kan zijn. Dat men aanvaardt dat er kritiek op de eigen godsdienst of levensbeschouwing kan zijn. Andere godsdiensten zijn dus welkom wanneer men zich op deze lijn wil plaatsen.

In een betrokken samenleving zijn er dominante waarden die de mensen die willen samen leven, moeten begrijpen en delen. Dit betekent dat de samenleving zich bewust moet inspannen om een reeks gedeelde culturele waarden te hebben en hoog te houden. De samenleving moet zich bewust zijn van haar eigen identiteit. Het onderwijs heeft hierin natuurlijk een belangrijke rol te vervullen. Maar het is ook een zaak van

woorden, symbolen, rituelen die moeten worden uitgedragen en die ook niet-politieke leiders voortdurend tegenover elkaar moeten bevestigen.

Deze dominante waarden, deze overlappende consensus, moeten ook door levensbeschouwingen uitgedragen worden. Elke levensbeschouwing moet deze waarden in de eigen taal kunnen formuleren. Dat men zich religieus wil manifesteren, moet natuurlijk ook gebeuren binnen de grenzen van de rechtsstaat en met respect voor de rechten en vrijheden die in onze samenleving gelden.

Elke religie is geworteld in een eigen culturele traditie. Toch geloof ik dat er ook gemeenschappelijke factoren zijn. Als ik kijk naar deze waarden die uitgedragen worden door de grote levensbeschouwingen in onze landen: de islam, het jodendom en het christendom. Waarden als eerbied en respect, barmhartigheid en verantwoordelijkheid, solidariteit en gemeenschapsgevoel staan hierin centraal. Ik geloof dat christenen, joden en moslims precies vanuit hun levensbeschouwing kunnen streven naar dat gemeenschapsgevoel, naar een inclusieve samenleving.

Mensen hebben niet één identiteit. Ze zijn tegelijk Amsterdammer, Nederlander en Europeaan. Ze komen uit Vlissingen of het Kanaleneiland, uit Hoek van Holland of het Transvaalkwartier. Ze spreken thuis Turks en Nederlands op het werk. In het weekend gaan ze in groep naar de kerk of de synagoge, of naar de discotheek. Ze zijn katholiek, moslim of ongelovig. Mensen hebben meerdere identiteiten, of beter gezegd: identificaties.

Mensen zijn deel van een geheel, lid van verschillende gemeenschappen. Ze delen een gemeenschappelijke identiteit. Vanuit deze verschillende identiteiten nemen zij deel aan het publieke leven en zijn zij actief burger.

Burger zijn betekent meer dan aanspraak kunnen maken op een aantal individuele grondrechten in een samenleving. Burger zijn betekent meer dan staatsburger zijn. Burger zijn betekent actief zijn in een samenleving als individu maar ook als lid van een gelovige gemeenschap, als lid van een genootschap of als lid van vrije associaties.

Laat me nu even de koppeling maken tussen mijn inleiding, namelijk de verschillende aanslagen die de waarden van onze samenleving onder druk zetten, en de maatschappelijke instituties die deze waarden zelf mee vorm geven. Of om het even op scherp te stellen: de uitdaging waarvoor we staan is de koppeling tussen deze burgerschapsidee in onze democratisch georganiseerde maatschappij die gekenmerkt

wordt door fundamentele rechten en vrijheden, actief pluralisme en een georganiseerde democratie enerzijds en de islam anderzijds.

Niet door mensen – in casu moslims - alleen aan te spreken als staatsburger. Dit is namelijk een achterhaald concept en bleek bovendien een weinig succesvolle strategie. Wel door hen aan te spreken op hun veelgelaagde identiteit.

Sinds 1974 is de islam een erkende godsdienst in België. Wij kennen niet de Franse laïcité maar ook niet de idee van een staatsgodsdienst zoals die wel bestaat in het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Finland of Griekenland. Wij kennen de idee van erkenning van godsdiensten. Naast de islam zijn de katholieke, orthodoxe, anglicaanse, protestantse en joodse godsdienst alsook de vrijzinnigheid erkend als levensbeschouwing.

In onze multiculturele samenleving is de aanwezigheid van de islam een feit.

Maar de islam kan alleen een duurzame gedragenheid kennen wanneer de islam zelf aantoonbaar dat ze bereid is zich in te bedden in onze fundamentele waarden en deze ondubbelzinnig te onderschrijven. Men kan zich alleen beroepen op de godsdienstvrijheid wanneer men bereid is de achterliggende waarden te onderschrijven. En deze waarden zijn duidelijk: het gaat over de fundamentele rechten van de mens, het afzweren van geweld, verdraagzaamheid, de scheiding tussen kerk en staat, het aanvaarden van de trias politica en dus ook een autonoom rechtstelsel. We hebben met andere woorden nood aan een Europese islam die zich ook uitdrukkelijk zo manifesteert.

Hier staat de islam dus voor een grote uitdaging. Zo is de sharia niet verenigbaar met onze fundamentele democratische uitgangspunten. De discriminatie ten aanzien van de vrouw, het verbod op homoseksualiteit en het bestraffen ervan, kan een islam die zich in onze landen wil manifesteren, niet goedkeuren. Bijna de helft van de moslimjongeren wil het homohuwelijk terugschroeven. Een vierde van hen vindt geweld tegen homo's terecht. Een vijfde is van oordeel dat het terechtstellen van homo's gerechtvaardigd is. Zoiets strookt niet met de rechten en vrijheden die in de onze samenleving gangbaar zijn. Daartegen zeggen wij radicaal nee en zou men binnen de moslimgemeenschap zelf uitdrukkelijk nee moeten zeggen. We zien dat een deel van de moslims zich hier reeds tegen af zet. En ik geloof dat er nog vooruitgang mogelijk is. Men mag zich niet vastklampen aan tradities die strijdig zijn met democratische vrijheden waarop men zich in onze samenleving zelf beroept. Diversiteit kan immers

alleen maar mogelijk zijn wanneer iedereen de waarden en normen aanvaardt die deze diversiteit mogelijk maken.

Ik verwijs hierbij naar de Bulgaars-Franse filosoof Tzvetan Todorov. Hij schreef: *“deelgenoot worden van een gemeenschap is zonder twijfel het recht van elk individu. Maar het is tevens in elk opzicht een plicht : andere culturen zijn meer dan welkom in het hart van de democratie, maar alleen op voorwaarde dat ze op geen enkele wijze ongelijkheid en intolerantie als bagage meenemen.”*

Shariapraktijken die in tegenspraak zijn met ons erfrecht, het strafrecht of straffen ten aanzien van ongelovigen, zijn niet tolereerbaar. Maar de godsdienstvrijheid is natuurlijk ook een individueel gegeven. Het betekent dat elke mens afzonderlijk moet kunnen beslissen of hij wil geloven, wat hij wil geloven en hoe hij zijn persoonlijk leven hiermee wil inrichten. Het gaat over de keuze om te vasten of niet te willen vasten, halal of koosjer eten te willen eten of niet, een hoofddoek in de publieke ruimte te willen dragen of niet, ... De overheid moet deze vrije keuze en grondrechten van burgers beschermen en optreden wanneer ze in het gedrang komen.

Ons land en onze waarden bieden de vrijheden om te geloven wat men wil en te zijn wie men wil. Daar staat tegenover dat men in eerste instantie dan ook burger is in onze samenleving en men alleen beroep kan doen op deze waarden als ze actief mee worden onderschreven.

Diversiteit kan alleen maar mogelijk zijn wanneer iedereen de waarden en normen aanvaardt die deze diversiteit mogelijk maken. Wie in onze samenleving wil wonen, moet aanspraak kunnen maken op een aantal rechten, maar heeft ook de verantwoordelijkheid om normen na te leven en onze waarden te delen.

Of zoals de Spaanse filosoof Fernando Savater, die ooit de Sacharovprijs voor de Vrijheid van Denken van het Europees Parlement kreeg, het uitdrukt: *“Migranten hebben in beginsel gelijk als ze vasthouden aan hun gebruiken, gastronomie, hun vormen van vroomheid en proberen die met ons te delen – want de vrijheid dat te doen, is een van de vormen van rijkdom die wij bieden. Maar het bewaken van hun culturele erfenis is alleen goed mogelijk als dat gepaard gaat met het herscheppen van de tradities van hun gemeenschap in een vorm die past in onze rechtstaat. Het werkt niet als men zich vastklampt aan tradities die strijdig zijn met democratische vrijheden.”*.

Maar het volstaat niet om respect te hebben voor onze rechtstaat en

democratische vrijheden. Deze moeten actief worden ondersteund. Het actief pluralisme gaat ervan uit dat de onderliggende waarden via godsdiensten en levensbeschouwingen op een actieve manier worden uitgedragen en zo dus ook bijdragen tot een betrokken samenleving.

Dat één en ander op gespannen voet met elkaar leeft, hebben we de voorbije jaren ondervonden.

De reactie van heel wat moslims tegenover de Mohammed-cartoons die de Deense krant *Jyllands-Posten* op 30 september 2005 had gepubliceerd, botste met de principes van de vrije meningsuiting. In 2004 werd in jullie land Theo Van Gogh vermoord door een moslimfundamentalist. Ook de aanslagen op de redacties van Charly Hebdo begin dit jaar werden gezien als een aanslag op onze westerse waarden.

Nochtans zijn deze waarden niet absoluut. De vrije meningsuiting wordt beperkt. Laster en eerroof kunnen niet. Ook voor racisme en xenofobie kan men worden vervolgd. Er is een wet op het negationisme.

Maar er is meer. Vraag is of alles wat gezegd mag worden ook gezegd moet worden? Kunnen er geen fatsoensnormen worden gehanteerd die maken dat we respectvol met elkaar omgaan? Dit is geen pleidooi voor het invoeren van bijkomende wettelijke beperkingen. Dit is vooral een pleidooi voor een waardengebonden samenleving die zelf aangeeft dat bepaalde uitspraken als beledigend kunnen overkomen en dus best achterwege worden gelaten.

Een betrokken samenleving kan alleen maar wanneer men elkaar, elk in zijn eigenheid, verstaat. Letterlijk. Wanneer men dezelfde taal spreekt. De kennis van de taal is van essentieel belang. In Paul Scheffers bekende boek *Het land van aankomst* getuigt de in Nederland woonachtige Marokkaanse gastarbeider Bel'aid: "*Wanneer je een taal niet spreekt en in een vreemd land woont, is het alsof je doofstom en blind tegelijk bent*". Scheffer stelt daarin vast dat wie de taal niet spreekt, zijn sociale contacten beperkt ziet tot zijn onmiddellijke omgeving en een job wel mag vergeten. In Vlaanderen is dat niet anders. De diensteneconomie is ten aanzien van de primaire en secundaire sector de voorbije dertig jaar enorm geëvolueerd. Nog maar 2 procent van de mensen werkt in de landbouw, 6 procent in de bouw, 16 procent in de verwerkende nijverheid terwijl 76 procent werkt bij de tertiaire sector of de overheid. De sector waarin de cognitieve en sociale vaardigheden belangrijk zijn, stijgt en de sector waarin deze vaardigheden (en dus een goede kennis van het Nederlands) minder noodzakelijk zijn,

daalt. Een goede taalkennis en een minimum aan culturele samenhang is met andere woorden ook van belang voor een minimale economische samenhang.

Ik heb het vandaag vooral gehad over verschillen tussen religies en gemeenschappen. Toch zie ik naast de grote verschillen die er zijn ook veel overeenkomsten tussen de verschillende geloofsgemeenschappen en bevolkingsgroepen. En die overeenkomsten gaan veel dieper dan wat er ons verdeelt. Wij willen allemaal dat onze kinderen alle kansen krijgen. Dat ze opgroeien in een veilige omgeving en naar een goede school kunnen gaan. Wij willen onszelf kunnen zijn en daarbij mogen rekenen op respect van de ander.

Respect voor levensbeschouwingen speelt daarbij een belangrijke rol. Het christendom, het jodendom en de islam hebben solidariteit verankerd in hun geloofsleer. Mensen moeten hun religie kunnen uiten, want velen vinden hierin de basis van hun engagement. Godsdienst en godsdienstbeleving verdienen een plaats in de publieke ruimte. Dit moet dus niet beperkt blijven tot wat er binnenskamers gebeurt. Dat is niet onze keuze. Levensbeschouwingen moeten meegenomen worden in de manier waarop wij onze samenleving inrichten. Maar wij vragen wel dat dit gebeurt binnen de grenzen van de rechtsstaat. Met respect voor de rechten en vrijheden die in onze samenleving gelden. Actief pluralisme vereist wederkerigheid.

Deze mensen zijn hier, en ze gaan niet meer weg. Ze maken deel uit van onze identiteit. Ze willen zich hier thuis voelen, en wij willen dat ook. Toch zit er ergens een kink in de kabel, want de realiteit ziet er helemaal anders uit.

De grote vraag is dus: hoe gaan wij ervoor zorgen dat onze landen zich verheffen van een verblijfplaats tot een echte thuis? Een thuis waarin mensen verschillend zijn maar elkaar ten volle respecteren, en waar de waarden en normen waar wij zo lang voor gestreden hebben, bewaard blijven?

Het verlangen naar sociale banden is een van de meest krachtige drijfveren van de mens. In de behoeftenpiramide van Maslow staat de nood om ergens bij te horen zelfs op de derde plaats: na fysiologische behoeften en de nood aan veiligheid. Mensen zoeken daarbij in de eerste plaats toenadering tot degenen met wie zij gemeenschappelijke kenmerken delen. Dat kan een hobby zijn, een bepaalde status, een beroep, een kledingstijl, een overtuiging, of een passie zoals voetbal.

Tijdens het wereldkampioenschap voetbal waren de Belgische Rode Duivels de helden van het land. En nu voor het Europees kampioenschap leeft iedereen opnieuw mee. Onlangs wonnen ze met 5-0 tegen Cyprus. De ochtend erop vroeg mijn dochter wie gewonnen had. De Belgen uiteraard. En dan vroeg ze: wie heeft er de doelpunten

gemaakt? En ik antwoordde: Fellaini twee keer, Benteke, Hazard en Batshuayi. En toen reageerde ze: en je zegt me dat de Belgen gescoord hebben?!

In januari dit jaar werd de 70-jarige bevrijding van het vernietigingskamp Auschwitz herdacht. Op de plechtigheid gaf één van overlevenden, de Jood Roman Kent, een pakkende toespraak. 'We willen niet dat ons verleden de toekomst van onze kinderen wordt', zei hij. Hij riep op om een 11de gebod in te voeren: "U zal nooit een omstaander zijn". 'We moeten onze kinderen tolerantie en begrip bijbrengen, zowel thuis als op school', zo klonk het. Geen onverschilligheid maar actief pluralisme dus. Roman Kent vat daarmee mijn verhaal perfect samen.

